https://doi.org/10.15407/uhj2026.05.104
УДК 94(477)“1946/1950”:316.3-022.344:355.425.4

Володимир ДЗЬОБАК
кандидат історичних наук, докторант,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
v.v.dzobak@gmail.com
https://orcid.org/0009-0003-2187-6554

ТЕМПОРАЛЬНІ ВИМІРИ ПОВСЯКДЕННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ (1946—1950 рр.)

Мета дослідження — з’ясувати особливості переживання, організації та осмислення часу учасниками українського підпілля в 1946—1950 рр. Темпоральність використано як аналітичну перспективу для реконструкції повсякденного досвіду підпільників в умовах тривалої конспірації, просторової ізоляції, постійної небезпеки, інформаційного дефіциту та невизначеності майбутнього. **Методологія дослідження** ґрунтується на поєднанні підходів історії повсякденності з темпоральною аналітичною перспективою та передбачає застосування методів типологізації, синхронного й діахронного аналізу. **Наукова новизна** полягає в інтерпретації темпоральності як одного з важливих вимірів повсякденного функціонування українського підпілля після Великої блокади 1946 р. Застосування темпорального підходу дає змогу розширити антропологічний вимір його дослідження та показати, як переживання теперішнього, уявлення про майбутнє і практики структурування повсякденного часу були пов’язані з психологічною адаптацією та підтриманням внутрішньої стійкості підпільників. **Результати дослідження** показують, що в умовах тривалої невизначеності час набував не лише психологічного, а й організаційного значення. Рутина, дисципліна, релігійні практики й інформаційні контакти

Цитування: Дзьобак В. Темпоральні виміри повсякденності українського підпілля (1946—1950 рр.). *Український історичний журнал*. 2026. № 5 (590). С. 104—120. https://doi.org/10.15407/uhj2026.05.104

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

допомагали підтримувати внутрішню стійкість і впорядковувати повсякденне життя. Водночас збереження образу майбутнього і здатність витримувати затяжне очікування ставали важливими ресурсами опору, що дає змогу розглядати темпоральність як частину самої практики підпільної боротьби.

Ключові слова: *ОУН, УПА, історія повсякденності, темпоральність, переживання часу, українське підпілля, повсякденні практики, очікування, моральний опір.*

Час є однією з фундаментальних категорій людського досвіду, проте в умовах війни та підпілля він перестає бути лише нейтральним тлом історичних подій. Зміна умов існування трансформує не лише повсякденні практики, а й способи переживання, організації та осмислення часу. Виразно ці процеси проявилися в українському підпіллі другої половини 1940-х рр., особливо після Великої блокади 1946 р.

Скорочення контрольованого простору, посилення каральних заходів радянської влади, тривале перебування у криївках, дефіцит інформації та зростання ізоляції сприяли формуванню особливого стану повсякденності. Його характерними рисами ставали обмеженість простору, постійне очікування, відкладений характер багатьох життєвих практик, невизначеність майбутнього та тривале перебування у стані напруження. За цих обставин змінювалися не лише форми боротьби, а й саме переживання часу, способи його осмислення та організації повсякденного життя.

У статті висувається наукова гіпотеза, що після 1946 р. в українському підпіллі сформувався особливий режим повсякденності, у якому суб'єктивне переживання часу набуло самостійного значення. Постійне очікування, зміна сприйняття тривалості, уявлення про можливе майбутнє, а також повсякденні практики самоорганізації ставали важливими чинниками підтримання внутрішньої стійкості підпільного середовища. У цих умовах здатність чекати, витримувати невизначеність і зберігати віру в перспективу боротьби поступово перетворювалася на окрему форму опору.

Такий підхід дає підстави розглядати історію українського підпілля не лише як послідовність подій чи воєнно-політичних процесів, а як особливий соціальний світ зі своїми ритмами життя, способами переживання часу та механізмами адаптації до умов тривалої війни.

Тривалий час історичний час уявлявся історикам як уже структурована й артикульована категорія, що задавала послідовність подій та визначала межі історичних періодів. Як слушно зазначав Жак Ле Гофф, переваги такого підходу полягають у ясності та зручності періодизації, адже «історикам не залишається нічого іншого, як намагатися підпорядкувати хронологію своїй волі. Водночас вони не можуть не опинитися під її впливом. У міру того, як умови життя зазнають змін, періодизація стає для історика ще більш необхідною» [1]. Однак поступово ставало очевидним, що сама хронологічна послідовність подій не дає змогу пояснити, як історичний час переживається людьми та яким чином різні уявлення про минуле, теперішнє та майбутнє впливають на їхню поведінку.

У другій половині XX ст. під впливом антропологічного та культурного поворотів увага дослідників дедалі більше зміщувалася від часу як об'єктивної хронологічної категорії до способів його переживання та осмислення. У межах антропологічного та культурного поворотів темпоральність дедалі активніше утверджувалася як міждисциплінарна аналітична перспектива, зорієнтована на вивчення суб'єктивного сприйняття, маркування та осмислення часу. Помітний внесок у розвиток студій історичного часу зробили Франсуа Артог та Райнгарт Козеллек. Ф. Артог звернув увагу на існування різних режимів історичності та необхідність досліджувати співвідношення між соціальними практиками та різними способами переживання часу. На його думку, соціальна історія неможлива без урахування множинних темпоральностей та ефектів, які виникають унаслідок їхнього перетину, коли на різних рівнях історичного часу співіснують сучасність і несучасність [2, с. 14].

Р. Козеллек наголошував на відмінності між природним та історичним часом, звертаючи увагу на існування ситуацій, у яких звичний плин часу ніби призупиняється. Як приклад він наводив моменти битви, коли до «її завершення "сонце ніби зупиняється", а природний час наче вимикається, поступаючись місцем інтерсуб'єктивному процесу дій» [3, с. 138]. Особливого значення для дослідження історичного досвіду набули запропоновані ним поняття «простір досвіду» та «горизонт очікувань», які в даному дослідженні використовуються у прикладному значенні для аналізу уявлень учасників українського підпілля про можливе майбутнє.

У сучасній українській історіографії дедалі більше уваги приділяється саме суб'єктивному переживанню часу в умовах війни, коли звичні зв'язки між минулим, теперішнім і майбутнім зазнають суттєвих трансформацій.

Якщо в умовах мирного життя у свідомості людини «існує наявний транзит між часовими модусами "минуле", "теперішнє", "майбутнє", то [...] у ситуації війни цей транзит руйнується. Єдність темпорального транзиту між минулим, сьогоденням та майбутнім розривається, [...] і тому можливими є такі сценарії "застрягання" людини у трьох часових модусах» [4, с. 30].

Насамперед ідеться про внутрішнє відчуття тривалості, очікування, прискорення або, навпаки, сповільнення часу під впливом екстремальних історичних обставин. Як слушно зазначає відомий український історик Олексій Ясь, «особливо виразно різниця у сприйнятті часу вимальовується у кризову, екстремальну епоху, передусім у воєнну добу. У такі періоди суб'єктивна рецепція часу раптово прискорюється або, навпаки, гальмується до краю» [5, с. 5].

Такий підхід дає змогу простежити не лише перебіг подій, а й те, як учасники підпілля сприймали час, уявляли майбутнє та пристосовували повсякденне життя до умов тривалої війни й суворої конспірації.

Застосування темпоральної перспективи дає змогу розширити антропологічний вимір дослідження українського підпілля, змістивши увагу з перебігу подій і функціонування організаційних структур на людину та її повсякденний досвід. У такий спосіб можна реконструювати взаємозв'язок між переживанням

часу, психологічною напругою, очікуваннями майбутнього та практиками повсякденної адаптації.

У цьому контексті важливим є взаємозв'язок різних часових модусів повсякденного досвіду. В умовах війни теперішнє і майбутнє не існували для підпільника ізольовано одне від одного. Інтенсивне переживання небезпеки в теперішньому постійно співвідносилося з образом можливого майбутнього, а здатність зберігати цей образ могла виконувати функцію емоційної підтримки та психологічної стабілізації в умовах граничного напруження.

Просторово-часові зміни повсякденності українського підпілля після Великої блокади

1946 рік став тим рубежем, після якого українське підпілля опинилося у принципово нових умовах існування. Змінилися не лише масштаби й форми боротьби, а й спосіб переживання простору та часу, що визначав повсякденний досвід його учасників. Прагнучи остаточно ліквідувати український визвольний рух, радянська влада зосередила значні військові сили в західних областях України. З грудня 1945 до весни 1946 р. вона провела масштабну операцію, відому як Велика блокада.

За цей час було «проведено 15 562 операції, внаслідок яких знищено понад 4,2 тис. повстанців і підпільників, захоплено в полон і затримано понад 9,4 тис. причетних до ОУН і УПА, ліквідовано 130 збройних формувань» [6, с. 329]. Саме ці події радикально змінили очікування учасників підпілля.

Про згубні наслідки Великої блокади для націоналістичного руху було зазначено в інформаційному повідомленні «Становище ОУН в Карпатському краї»: «Найсильніший удар було завдано ОУН і УПА в період з 11.01.1946 р. по 10.04.1946 р., коли загони МВС заблокували усі села західних областей України. В цей період УПА понесла основні втрати і з цього моменту перестала бути як бойова одиниця» [7, с. 141].

За цих умов Провід ОУН на українських землях спільно з Головною командою УПА ухвалили рішення про зміну тактичних засад боротьби й одночасну реорганізацію підпілля [8, с. 141]. Упродовж літа — осені 1946 р. відбувалося пристосування руху до умов глибокої конспірації, обмеженого простору та тривалого існування під постійним контролем радянських спецслужб. Відтак зміни торкнулися не лише організаційної структури, а й самої повсякденності учасників підпілля.

Якщо в попередній період боротьба УПА та ОУН ще зберігала ознаки збройної перспективи, то після 1946 р. вона дедалі більше перетворювалася на стратегію тривалого виживання. Теперішнє ставало головним виміром існування.

Зміна сприйняття часу добре простежується у спогадах самих підпільників. Вони дедалі частіше описують не самі бойові дії, а плин часу та тривалість окремих днів. Один із них згадував: «Вчасна і сувора зима створила ще більші труднощі для нашого оперування в терені. Короткі зимові дні минали поволі» [9, с. 281].

Різке посилення присутності радянської влади в західноукраїнському регіоні, масштабні каральні операції та депортації місцевого населення змінили не лише умови боротьби, а й сам внутрішній ритм підпільного життя. Повсякденність дедалі більше визначалася готовністю швидко реагувати на небезпеку, а майбутнє втрачало конкретність і переносилося в невизначену перспективу. «У тому молодняку пережили ми довгий день 5 червня 1947 р. Лісом проходила ворожа розстрільна» [9, с. 279].

Найяскравіше ця трансформація проявлялась у криївках, де боротьба за фізичне виживання ставала боротьбою за час. Замкнений простір, постійна загроза викриття та невідомість майбутнього змінювали не лише побут, а й саме переживання тривалості: день міг здаватися роком.

Один із тогочасних повстанців, М. Дяченко-«Гомін», писав: «[...] земляна печера може стати тобі у будь-яку хвилину могилою... Води вистачає, але біда в тому, що брудної води після миття нікуди дівати. [...] Прийде весна, тоді помиємся» [10, с. 191]. Це означало, що навіть елементарні гігієнічні практики вже визначалися не потребами тіла, а логікою війни та очікування.

Від тривалого перебування у криївках, особливо в умовах, коли навколо повстанських сховків перебували вороги, час змінювався. «Шукають криївку, чути крики, ходіння. Нам день роком стає у криївці» [9, с. 279]. У таких умовах тривалість починала сприйматися не через календарний вимір, а через інтенсивність переживання небезпеки та напруги.

Обмеженість контактів, необхідність постійної обережності, дефіцит інформації та руйнування звичного ритму життя спричиняли своєрідне звуження часової перспективи. Повсякденність дедалі більше фрагментувалася навколо коротких часових відтинків, зумовлених конспірацією, постійною зміною місця перебування та безперервною готовністю до дії. За цих обставин попередній життєвий досвід часто втрачав практичну цінність, оскільки логіку повсякденності визначала не стабільність, а постійна можливість раптової зміни ситуації.

День переставав бути сталою одиницею часу й дедалі більше складався з окремих епізодів очікування, ризику та коротких періодів активності, між якими й розгорталося повсякденне життя підпілля. Один із повстанців згадував: «Прилягаємо до землі, немов би прирісши до неї, і чекаємо зустрічі віч-на-віч з одвічним ворогом...» [11].

Постійна близькість смерті формувала й особливе ставлення до теперішнього. Усвідомлення крихкості життя не завжди призводило до апатії чи відчаю. Навпаки, воно нерідко підсилювало цінність кожної миті та прагнення прожити її якомога повніше. Подібні настрої відображені в тогочасній повстанській пісні:

«Тож ловімо, друзі, хвилини поки живем,
Бо за тиждень, за день, за годину — вже нас не буде.
Не закриють рамена коханки, блисне стріл, кінець тут,
Тож гуляймо, друзі, аж до ранку, поки ми ще тут» [12, с. 177].

Подібні тексти свідчать, що усвідомлення можливості швидкої смерті не паралізувало повстанців, а, навпаки, посилювало цінність кожної миті теперішньо-

го. Водночас значна частина підпільного часу минала не в активній дії, а в стані напруженого очікування, коли сама готовність до можливого зіткнення ставала визначальною рисою повсякденного життя.

Постійне перебування в умовах невизначеності мало й відчутні психологічні наслідки. Війна руйнувала усталені життєві сценарії та звичні уявлення про майбутнє. Як зазначають сучасні дослідники, вона ламала «усталену життєву конструкцію, в якій у людини були власні плани і життєві сценарії. Відтак вона починає відчувати, що від неї нічого не залежить» [4, с. 31]. У поєднанні з постійною загрозою викриття це нерідко призводило до нервового виснаження та втрати самоконтролю. Один із підпільників згадував, що «“Яструб” від переляку впав в істерію, і товаришам довелося силоміць стримувати його, аби крики не видали криївку ворогові» [9, с. 327].

Відтак після Великої блокади змінилися не лише форми боротьби, а й сам характер повсякденного існування учасників підпілля. В умовах тривалої конспірації, просторової ізоляції та невизначеності майбутнього сформувався особливий режим повсякденного існування, що визначав ритм життя підпільників, їхнє переживання часу та організацію повсякденних практик. Одним із найважливіших механізмів адаптації до такого переживання часу стало впорядкування повсякденного часу через повторювані щоденні практики.

Темпоральна перспектива водночас розширює діапазон антропологічних запитів до історії українського підпілля. Вона дає можливість розглядати його учасника не лише як суб’єкта політичної чи збройної боротьби, а як людину, повсякденне існування якої визначали страх, психологічна напруга, тривале очікування, сподівання та необхідність постійно співвідносити теперішнє з можливим майбутнім. Через способи переживання часу стає можливим реконструювати не лише практики підпільного життя, а й внутрішні механізми адаптації людини до тривалої невизначеності.

Рутина як спосіб упорядкування часу

Одним зі шляхів подолання часової невизначеності в умовах глибокого підпілля ставало збереження впорядкованого щоденного ритму життя. Саме повсякденні практики (навчання, дотримання дисципліни, читання, молитва, слухання радіопередач) дозволяли підтримувати відчуття нормальності й внутрішнього порядку в ситуації, коли зовнішній світ дедалі більше асоціювався з небезпекою, ізоляцією та хаосом. У цьому сенсі повсякденність виконувала не лише побутову, а й психологічну функцію, структуруючи час і допомагаючи долати невизначеність. Недарма, за спостереженням Олексія Яся, умови війни «нав’язують жорсткі адаптаційні моделі й алгоритми поведінки» [5, с. 19].

Одним з інструментів усунення наслідків тривалої ізоляції було впровадження суворої дисципліни. Колишній вояк УПА Михайло Зеленчук (псевдо «Деркач») в одному зі своїх інтерв’ю в 1990-х рр. розповідав про умови довготривалого перебування у криївках: «Про події у світі дізнавалися з радіоприй-

мача, але не знали, що робиться навколо нас, у найближчих населених пунктах. Така тривала самоізоляція, звичайно, тиснула на психіку, адже ззовні не долинало жодного звуку. У криївці була така ж дисципліна, як і під час рейдів, — ніхто не вилежувався, наче ведмідь у барлозі. У суворо визначений час відбувалися заняття за програмою вишколу керівних кадрів. Відпочивати, слухати радіо, читати книжки дозволялося лише ввечері, у неділю та святкові дні» [13]. Отже, дисципліна виконувала не лише організаційну, а й важливу психологічну функцію. Вона впорядковувала повсякденний ритм життя і не дозволяла часу перетворитися на безформне очікування.

Проте лише власне дисциплінарні практики не могли повністю компенсувати стан тривалої невизначеності. Потреба впорядкувати час і надати сенс майбутньому змушувала учасників підпілля шукати точки внутрішньої стабільності, які виходили за межі суто раціональної організації повсякденності. У цій ситуації одним із найважливіших механізмів внутрішньої стабілізації ставала релігійність. В умовах, коли війна руйнувала звичні життєві сценарії, «релігія позиціонувала [...] як щось онтологічно стале» [14].

В умовах, коли перспектива боротьби втрачала визначеність, а раціональне прогнозування дедалі більше ускладнювалося, віра ставала одним із механізмів подолання невизначеності. Якщо в мирному житті людина значною мірою спирається на власні плани й розрахунки, то в умовах війни дедалі більшу роль починає відігравати довіра до вищих сил. «При цьому важливим компонентом отримання такого бачення майбутнього є не ритуал, не жертвоприношення, як у міфологічному типі світогляду, не раціональні прорахунки, як у діалектичному типі світогляду, а саме молитва — щире та індивідуальне звернення до Бога, жива комунікація з Ним» [4, с. 29].

У підпільному середовищі релігія виконувала не лише світоглядну, а й темпоральну функцію. У світі, де після Великої блокади повсякденність дедалі більше втрачала безперервність і зводилася до коротких циклів виживання, повторюваний ритм молитов, свят і літургійного календаря залишався однією з небагатьох часових структур, що забезпечували відчуття порядку та життєвої тяглості. Кожного ранку підпільники мали ранішню молитву, читання святого письма й о 20.05 вечірню молитву, згадували учасники тогочасної боротьби із радянською владою [15].

Звернення до Бога в ситуації невизначеності, неможливості звірити побратимам чи командирам потаємні страхи, переживання, мрії та бажання приводила до необхідності звірити свій внутрішній світ Вищій силі, яка водночас виступала захисником та оборонцем. Марія Савчин, відома зв'язкова, багаторічна підпільниця, згадувала: «Криївка була вогка, вкрита цвіллю, порожня, тільки маленький ослінчик ще залишився. Упавши на коліна, я обперлася на той стілець і вся перенеслась у світ молитви. Молилася так чисто, так щиро, що всім єством відчула — Він тут, біля мене, в цій вогкій криївці, і я говорила до Нього, наче до видимої особи» [16, с. 75].

За таких умов рутина, дисципліна та релігійні практики виконували не лише побутову чи світоглядну функцію. В умовах звуження простору, інформаційної

ізоляції та постійної небезпеки вони ставали важливими механізмами внутрішньої стабілізації, дозволяючи підтримувати відчуття безперервності життя та впорядковувати час, який за обставин тривалої війни ризикував перетворитися на безформне очікування. У цьому сенсі рутина ставала своєрідною формою опору хаосу. Проте вона не могла усунути головної ознаки підпільного існування — постійної невизначеності майбутнього.

Майбутнє як ресурс опору: горизонти очікувань українського підпілля

Іншим важливим виміром повсякденності українського підпілля було формування уявлень про майбутнє. В умовах тривалої конспірації та невизначеності саме уявлення про нього підтримували надію, допомагало витримувати тривале підпільне існування та зберігати віру в перспективність боротьби. Унаслідок цього очікування перестало бути короткочасним психологічним станом і поступово перетворилося на особливий режим існування, який визначав ритм повсякденності. Як зазначав Р. Козеллек: «Надія і страх, бажання й воля, стурбованість, але й раціональний аналіз, рецептивне споглядання чи цікавість — усе це входить в очікування [...]» [3, с. 355].

Останнє в підпільному середовищі існувало на різних часових рівнях: від кількох годин чи днів, пов'язаних із повсякденними потребами, до місяців і навіть років, коли його змістом ставали надії на зміну міжнародної ситуації або відновлення активної боротьби.

Цей стан визначав навіть найдрібніші повсякденні дії. Так, Роман Шухевич пояснював своєму охоронцю перед виходом із криївки: «[...] треба зачекати до світанку, щоб бачити, куди ногою ступити» [17], адже до сховку заходили босоніж, обережно ступаючи поміж травою. За таких умов очікування переставало бути лише передчуттям майбутньої події і ставало самостійною формою переживання часу, навколо якої організовувалося повсякденне життя підпілля.

Саме ця багатошаровість формувала особливий психологічний ритм підпільного життя. Водночас стан постійного чекання був не лише психологічним переживанням, а й наслідком конкретних умов повсякденного існування. Тривала конспірація та постійна загроза викриття робили невизначеність майбутнього невіддільною частиною щоденного досвіду. Повсякденні умови життя безперервно відтворювали це відчуття. Дотримання суворої конспірації обмежувало можливість користування вогнем, теплими приміщеннями та навіть елементарними побутовими зручностями. Холод, тривале перебування в замкненому просторі й фізичне виснаження не лише ускладнювали життя, а й поглиблювали відчуття ізольованості та невідомості майбутнього.

Це добре простежується у звіті куреня «Підкарпатський» за 1946 р., де зазначалося про різке погіршення морального стану вояків у зимовий період. «Йдеться про те, що у зимовий період значного погіршилось моральне становище вояків: брак харчів ("за кожен кусок хліба мусіли платити життям стріль-

ців"), холод змушував повстанців "боротися завзято на життя і смерть і вмирати по-геройськи, підриваючи себе гранатами"» [18, с. 144].

Тривале перебування в умовах глибокого підпілля змінювало не лише спосіб життя, а й саму організацію часу. Заради конспірації підпільники свідомо інвертували звичний добовий ритм — «під землею "зміщували" для конспірації на 12 годин: коли надворі стояла ніч, у нас вважався день, і навпаки» [13].

Не менш важливим ресурсом підтримання внутрішньої стійкості ставало очікування майбутніх змін. Саме воно допомагало витримувати тривалі фізичні та психологічні навантаження. Один із підпільників згадував: «Наприкінці жовтня, під час першого снігопаду, ми заходили у власноруч зроблену криївку і залишалися "запечатані" там до весни» [13].

Весна ставала символом майбутнього. Очікування її приходу структурувало час підпілля та надавало сенсу тривалому перебуванню в ізоляції. «На початку березня (1947 року — *В. Д.*) чоти вийшли в ліс і до сіл не наближалися. Вже відчувалася весна. Танули сніги, хоч не бракувало й снігових бур. Сама думка про весну викликала надію, бажання витримати» [9, с. 277].

Це дає підстави стверджувати, що природний цикл набував для підпільників не лише календарного, а й темпорального значення. Весна перетворювалася на один із головних орієнтирів майбутнього, через який структурувався час тривалого підпільного існування та підтримувалася віра в можливість продовження боротьби.

Аналіз сприйняття часу українського підпілля потребує розмежування двох взаємопов'язаних, але не тотожних понять — «очікування» та «горизонту очікувань». У цьому дослідженні останнє поняття використовується не в його класичному значенні, запропонованому Р. Козеллеком, а як аналітичний інструмент для реконструкції уявлень учасників українського підпілля про можливе майбутнє. Якщо очікування стосуються конкретних подій або явищ, на які сподівалися підпільники, то горизонт очікувань позначає ширший образ майбутнього, у межах якого такі очікування виникали, набували сенсу й визначали сприйняття історичної перспективи.

У такому розумінні горизонт очікувань українського підпілля охоплював систему уявлень про можливий розвиток подій, яка визначала сприйняття майбутнього та надавала сенсу конкретним очікуванням. Йшлося не про окремі прогнози чи надії, а про загальне бачення історичної перспективи, у межах якої учасники визвольного руху оцінювали власні можливості та перспективи боротьби.

Одним із найважливіших складників такого образу майбутнього були уявлення про можливе загострення міжнародної ситуації. Саме вони формували простір історичних можливостей, у межах якого війна між СРСР і західними державами сприймалася як один із найбільш імовірних сценаріїв подальшого розвитку подій. Тому завершення Другої світової війни не означало для українського підпілля остаточного «завершення світового конфлікту, а радше як перехід до нового етапу глобального протистояння» [19, с. 357].

Таке сприйняття добре простежується у зверненні Головного командира УПА до бійців і командирів (липень 1946 р.), де поряд з аналізом міжнародної

ситуації зазначалося, що «обидва блоки — радянський і англосаксонський — конфліктують, однак не виходять ще зі стану "збройного миру"» [6, с. 336]. Такі оцінки свідчать, що історична перспектива залишалася відкритою у сприйнятті підпільників, а можливість війни між Заходом і СРСР розглядалася ними не як випадкова надія, а як цілком реалістичний сценарій, здатний докорінно змінити політичне становище України.

Важливо, що подібні уявлення не були короткочасною реакцією на завершення Другої світової війни, а зберігалися впродовж наступних років. Навіть із погіршенням становища українського підпілля віра в майбутню війну між СРСР і західними державами не втрачала своєї мобілізаційної функції. Вона підтримувала надію на докорінну зміну міжнародної ситуації та зміцнювала переконання, що боротьба, попри надзвичайно складні умови підпілля, залишається перспективною.

У радянських документах, що характеризували настрої учасників визвольного руху, зазначалося: «[...] настрої в ОУН-УПА не дуже бадьорі, кожну весну очікують на війну, так як тільки у війні бачать своє спасіння...» [6, с. 360]. Це свідчить, що очікування міжнародного конфлікту залишалося не ситуативною надією, а стійким елементом уявлень про майбутнє, який підтримував моральну стійкість підпільників і надавав сенсу продовженню боротьби.

Показово, що навіть у 1950 р., коли перспективи швидкої зміни міжнародної ситуації ставали дедалі менш очевидними, подібні уявлення про майбутнє не втрачали свого значення. Аналізуючи початок Корейської війни, Степан Бандера писав: «Війна в Кореї надала розвиткові міжнародньої ситуації настільки виразні перспективи і темпо, що можливість третьої світової війни стає серйозним чинником у всяких політичних плануваннях, навіть на недалеку мету» [20]. Отже, міжнародні події осмислювалися не як зовнішній фон боротьби, а як потенційний чинник її докорінного перелому, що підтримував віру в можливість відновлення активної боротьби за українську державність.

Водночас подібні очікування впливали не лише на бачення майбутнього, а й на оцінку теперішнього. Передбачалося, що новий світовий конфлікт стане каталізатором антирадянських виступів народів СРСР, які «використають чергову світову війну, щоб повалити диктатуру» [1]. Зрештою, міжнародні очікування виконували не лише прогностичну, а й мобілізаційну функцію. Вони надавали сенсу тривалому опору та підтримували переконання, що збереження підпілля до сприятливого історичного моменту є необхідною умовою майбутньої боротьби.

Темпоральний вимір боротьби проявлявся не лише в уявленнях українського підпілля про майбутнє, а й у сприйнятті тривалості протистояння з радянською владою. Якщо для учасників визвольного руху час залишався джерелом надії, то для радянських партійних і силових органів його плин дедалі більше ставав свідченням незавершеності кампанії та неможливості швидкої ліквідації підпілля.

[1] Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2977. Арк. 98 (Звернення членів революційного трибуналу ОУН до громадян України, які служать більшовицькій владі, із закликом припинити антинародну діяльність).

Так, секретар Дрогобицького обкому КП(б)У С. Олексенко в доповідній записці М. Хрущову від 13 вересня 1946 р. з роздратуванням зазначав: «Ми воюємо в себе в області вже два роки. Рівненська і Волинська області воюють більше, ніж два з половиною роки, і кінця цьому немає» [6, с. 335]. Це свідчення демонструє не лише оцінку оперативної ситуації, а й зміну сприйняття часу радянською стороною: очікування швидкої перемоги поступалося усвідомленню затяжного й невизначеного характеру протистояння.

Таким чином, тривалість боротьби по-різному впливала на обидві сторони конфлікту. Для українського підпілля час ставав ресурсом, який необхідно було виграти, зберігши організаційну структуру, моральну стійкість і віру в можливість історичного перелому.

Натомість для радянської влади подальше протистояння дедалі виразніше свідчило про те, що кампанія з ліквідації визвольного руху не приносить очікуваного результату. Отже, час був не лише способом індивідуального переживання війни, а й важливим чинником, який впливав на стратегії, очікування та поведінку обох сторін конфлікту. За таких обставин особливого значення набувала сама здатність витримувати тривале протистояння, перетворюючись із практичної необхідності на одну з ключових моральних засад підпільної боротьби.

Коли час стає формою боротьби: витримування як моральна категорія

За таких умов сама тривалість боротьби набувала самостійного значення і перетворювалася на окремий вимір повсякденного досвіду українського підпілля. Час переставав бути лише тлом подій і дедалі більше визначав саму можливість продовження опору.

За цих обставин здатність витримати нерідко ставала не менш важливою, ніж успішне проведення бойової операції, адже саме вміння чекати, мовчати й залишатися непоміченим дедалі частіше визначало можливість подальшого існування підпілля. Як згадував один із підпільників: «Ті три дні були для нас такі довгі, як три тижні [...]. Правду кажучи, ніхто з нас не мав великої надії на рятунок, але й ніхто не висловлював цього уголос, щоб не пригнічувати друзів» [9, с. 319]. Цей спогад добре ілюструє зміну самого переживання часу в умовах підпілля. Його тривалість переставала визначатися календарем чи годинником і натомість вимірювалася інтенсивністю небезпеки, страху та психологічної напруги. Саме тому три дні очікування сприймалися як три тижні.

У міру того, як перспективи швидкої зміни міжнародної ситуації ставали дедалі менш імовірними, перед учасниками підпілля постала нова проблема: як надати сенс тривалому стражданню, якщо швидких змін політичної ситуації не відбувається. За цих умов саме здатність витримувати тривале підпільне існування дедалі більше сприймалася як самостійна форма боротьби.

У цьому контексті особливого значення набувало усвідомлення ціни самого підпільного існування. Вступаючи «на шлях підпілля, людина добровільно зрі-

калася особистої свободи, звичного способу життя, матеріальних вигод і кожної миті наражалася на небезпеку» [11, с. 118]. Отже, питання полягало не лише у фізичному виживанні, а й у здатності надати сенс тривалим випробуванням, яких вимагала боротьба.

Йшлося не про пасивне прийняття втрат, а про їхнє моральне та історичне осмислення. Перебування у криївках, хронічний брак харчів, холод, обмеженість контактів, постійна загроза викриття чи смерті дедалі більше сприймалися як випробування, яке необхідно витримати. Отже, головним викликом ставало не лише фізичне виживання, а й збереження внутрішньої мотивації та здатності надавати сенс тривалим випробуванням, яких вимагала боротьба. Збереження внутрішньої дисципліни, витримки та готовності залишатися в підпіллі ставали не менш вагомими проявами участі у визвольній боротьбі, ніж безпосередня бойова дія.

За таких обставин моральна цінність боротьби поступово переносилася з її безпосереднього результату на сам процес витримування. Якщо на ранніх етапах визвольного руху головним критерієм була можливість досягнення військової чи політичної перемоги, то після 1946 р. дедалі більшого значення набувала здатність залишатися в боротьбі попри ізоляцію, втрати та невизначеність майбутнього. Сам факт продовження існування підпілля починав набувати самостійної моральної та символічної цінності.

На індивідуальному рівні подібний механізм психологічного утримування майбутнього простежується в особистому листуванні діячів підпілля. Провідник Стрийського надрайонного проводу ОУН Володимир Лико «Данило» у травні 1947 р. писав у листі до дружини Ольги Ільків, що, попри усвідомлення власної приреченості, він зберігав віру в можливість подальшого опору, «спираючись на змінені умови боротьби, природні укриття та підтримку місцевого населення» [21]. Отже, навіть коли перспективи швидкої перемоги ставали дедалі менш реалістичними, сама можливість майбутнього залишалася важливим психологічним ресурсом опору. Не випадково Марія Савчин згадувала, що «віра у правоту обраної ідеї була нашою богинею, але віра в провідника скріплювала і додавала сили в змаганнях за досягнення нашої мети» [16, с. 436]. Такі свідчення показують, що підтримання образу майбутнього спиралося не лише на міжнародні очікування, а й на внутрішні моральні ресурси самого підпільного середовища.

Водночас такий механізм морального осмислення боротьби мав свої межі. Здатність тривалий час перебувати в підпіллі значною мірою залежала від збереження віри в майбутнє та сенсу власної діяльності. Недарма одним із ключових елементів орієнтації особистості в соціальному часі дослідники називають наявність довгострокових перспектив і пов'язаних із ними смислів. Їхня втрата може спричинити глибоку екзистенційну кризу.

Саме тому не всі були здатні тривалий час підтримувати віру в перспективність боротьби. В окремих випадках виснаження, ізоляція та руйнування образу майбутнього призводили до трагічних наслідків. Так, у повідомленні ОУН від 26 вересня 1947 р. зазначалося, що районний референт СБ Болехівського району

Володимир Костів («Бистрий») «покінчив життя самогубством без безпосередньої загрози з боку радянських органів» [18, с. 146—147].

Цей випадок засвідчує, що тривале очікування та невизначеність могли мати не лише мобілізаційний, а й руйнівний психологічний ефект. Втрата віри в перспективу боротьби означала водночас втрату внутрішніх підстав для продовження боротьби.

Не менш важливим чинником ставало поступове звуження соціальної опори підпілля. Провідник Червоноармійського районного проводу ОУН Рівненської області «Євген», затриманий у січні 1948 р., на допиті зазначив, що раніше повстанців приймали в селах привітно і пригощали всім, що було в господарстві. Але згодом ситуація змінилася. «Нічні приходи викликали небажання селян впускати підпільників, а на прохання про їжу давали переважно хліб і молоко, посилаючись на нестачу продуктів» [21].

На його думку, населення дедалі більше втомлювалося від затяжного конфлікту й боялося виселення до Сибіру або арештів. Таким чином, поряд із військовим тиском поступово звужувався і соціальний простір, на який могло спиратися українське підпілля.

За цих умов час переставав бути лише мірою тривалості боротьби й сам ставав її частиною. Витримати означало не просто вижити, а зберегти віру в майбутнє, залишитися вірним боротьбі й тим самим підтвердити, що її історичний сенс ще не втрачено.

Отже, проведене дослідження засвідчило, що після Великої блокади 1946 р. змінилися не лише організаційні форми діяльності українського підпілля, а й саме переживання часу його учасниками. Звуження простору боротьби, тривала конспірація, інформаційна ізоляція та постійна загроза викриття сприяли формуванню особливого режиму повсякденності, у якому час перестав бути лише тлом історичних подій і перетворився на один із визначальних чинників функціонування підпілля.

За цих умов повсякденність дедалі більше організовувалася навколо різних режимів очікування — від щоденних практик виживання до сподівань на зміну міжнародної ситуації. Рутина, дисципліна, релігійні практики та впорядкований ритм життя виконували не лише організаційну, а й психологічну функцію, допомагаючи структурувати час, підтримувати внутрішню стійкість і зберігати відчуття безперервності життя в умовах тривалої невизначеності.

Водночас очікування виходило за межі окремого психологічного стану й ставало способом осмислення майбутнього. Використання поняття «горизонт очікувань» у прикладному значенні дало змогу показати, що віра в можливість війни між СРСР і західними державами була не ізольованою надією, а компонентом ширшого образу майбутнього, який підтримував переконання в перспективності подальшої боротьби навіть за умов дедалі глибшої ізоляції підпілля.

Дослідження також показало, що зі згасанням сподівань на швидкий історичний перелом змінювався й моральний зміст боротьби. Її цінність дедалі більше визначалася не безпосередніми результатами, а здатністю витримувати

тривале підпільне існування, зберігати дисципліну, віру в історичну перспективу та внутрішню готовність до опору. Саме тому тривалість боротьби набувала морального значення, а витримування перетворювалося на одну з найважливіших форм спротиву.

Темпоральний підхід дає змогу побачити поряд з організаційною історією підпілля індивідуальний досвід його учасника — людини, змушеної тривалий час жити між загрозою теперішнього та невизначеністю майбутнього. За таких умов збереження образу майбутнього ставало не лише частиною політичних очікувань, а й одним із механізмів емоційної підтримки та психологічної стабілізації.

Таким чином, темпоральний аналіз дає змогу по-новому осмислити історію українського визвольного руху. Боротьба українського підпілля після 1946 р. точилася не лише за територію чи історичну перспективу України, а й за саме право зберігати майбутнє як історичну можливість. У цьому сенсі час став не лише середовищем, у якому існувало підпілля, а одним із головних вимірів його боротьби.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Le Goff, J. "Periodization and Globalization". *Columbia University Press Blog*. 30.09.2015. URL: https://cupblog.org/2015/09/30/periodization-and-globalization-jacques-le-goff/ (дата звернення: 29.01.2026).
2. Artog, F. Mirovoe vremya, istoriya i napisanie istorii. *Krynicaznaўstva i specyyalnyya gistarychnyya dyscypliny: zb. navuk*. Minsk, 2007. 3: 13-23 [in Belarusian].
   [Артог Ф. Мировое время, история и написание истории. *Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны: зб. навук.* Мінск, 2007. Вып. 3. С. 13—23].
3. Kozellek, R. Mynule maibutnie: pro semantyku istorychnoho chasu. Kyiv, 2005 [in Ukrainian].
   [Козеллек Р. Минуле майбутнє: про семантику історичного часу / Пер. з нім. В. Швед. Київ, 2005. 375 с.].
4. Honcharova, O. Temporalnist v umovakh myru ta viiny: do pytannia zminy oriientatsii osobystosti u sotsialnomu chasi. *Humanities Studies*. 2022. 11(88): 26-36. DOI: https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-03 [in Ukrainian].
   [Гончарова О. Темпоральність в умовах миру та війни: до питання зміни орієнтацій особистості у соціальному часі. *Humanities Studies.* 2022. № 11(88). С. 26—36. DOI: https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-03].
5. Yas, O. Na zlamakh istorychnoho chasu, abo Temporalni obrazy suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny: lektsiia. Kyiv, 2023. DOI: https://doi.org/10.15407/book1-0017592 [in Ukrainian].
   [Ясь О. На зламах історичного часу, або Темпоральні образи сучасної російсько-української війни: лекція / за ред. В. Смолія. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2023. 68 с. DOI: https://doi.org/10.15407/book1-0017592].
6. Kentii, A. Zbroinyi chyn ukrainskykh natsionalistiv. 1920—1956. *Istoryko-arkhivni narysy: u 2 t*. T. 2: Ukrainska povstanska armiia ta zbroine pidpillia Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv. 1942—1956. Kyiv, 2008 [in Ukrainian].
   [Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920—1956. *Історико-архівні нариси: у 2 т.* Т. 2: Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942—1956 / наук. ред. Г.В. Папакін. Київ, 2008. 415 с.].
7. Kulchytskyi, S.V. (Ed.) Orhanizatsiia ukrainskykh natsionalistiv i Ukrainska povstanska armiia: istorychni narysy. Kyiv, 2005 [in Ukrainian].

[Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: історичні нариси / відп. ред. С.В. Кульчицький. Київ, 2005. 495 с.].
8. Romaniuk, M.V. Zolochivska okruha OUN u natsionalno-vyzvolnomu rusi (1937—1953). (Candidate's diss. of the historical sci). Lviv, 2015. URL: https://shron.org/server/api/core/bitstreams/cde5870c-cc4f-40b1-a145-37259e03320b/content [in Ukrainian].
[Романюк М.В. Золочівська округа ОУН у національно-визвольному русі (1937—1953): дис. ... канд. іст. наук. Львів, 2015. 252 с. URL: https://shron.org/server/api/core/bitstreams/cde5870c-cc4f-40b1-a145-37259e03320b/content (дата звернення: 21.01.2026)].
9. Potichnyi, P.Y. & Viatrovych, V. (Eds.). Litopys UPA. Biblioteka. T. 4: Spohady voiakiv UPA ta uchasnykiv zbroinoho pidpillia Lvivshchyny ta Liubachivshchyny. Toronto; Lviv, 2003 [in Ukrainian].
[Літопис УПА. Бібліотека. Т. 4: Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини та Любачівщини / Ред.: П.Й. Потічний, В. В'ятрович. Торонто; Львів, 2003. 447 с.].
10. Ilnytskyi, V., Ilnytska, N. & Vovk, L. (Eds.). Osoblyvosti oblashtuvannia pobutu natsionalistamy Karpatskoho kraiu OUN (1945—1954). *Povsiakdenne zhyttia naselennia zakhidnykh zemel Ukrainy u pershi povoienni roky (1944—1953): kolektyvna monohrafiia.* Lviv; Torun, 2021 [in Ukrainian].
[Ільницький В., Ільницька Н., Вовк Л. Особливості облаштування побуту націоналістами Карпатського краю ОУН (1945—1954). *Повсякденне життя населення західних земель України у перші повоєнні роки (1944—1953): колективна монографія* / відп. ред. В. Ільницький. Львів; Торунь, 2021. 380 с.].
11. Kupiak, D. Spohady nerozstrilianoho. Toronto; New York, 1991 [in Ukrainian].
[Куп'як Д. Спогади нерозстріляного. Торонто; Нью-Йорк, 1991. 431 с.].
12. Huk, B. (Ed.). Zakerzonnia. Spomyny voiakiv UPA. T. II. Warsaw, 1996 [in Ukrainian].
[Закерзоння. Спомини вояків УПА. Т. II / За ред. Б. Гук. Варшава, 1996. 279 с.].
13. Voiennyi andegraund abo yak buduvaly kryivky ta shcho tudy vlazylo. Spoiler — koni, liudy ta bahato vybukhivky. *ARTEFACT*. 10.02.2019. URL: https://artefact.org.ua/history/voyennyj-andegraund-abo-yak-buduvaly-kryyivky-ta-shho-tudy-vlazylo-spojler-koni-lyudy-ta-bagato-vybuhivky.html [in Ukrainian].
[Воєнний андеґраунд або як будували криївки та що туди влазило. Спойлер — коні, люди та багато вибухівки. *ARTEFACT*. 10.02.2019. URL: https://artefact.org.ua/history/voyennyj-andegraund-abo-yak-buduvaly-kryyivky-ta-shho-tudy-vlazylo-spojler-koni-lyudy-ta-bagato-vybuhivky.html (дата звернення: 21.01.2026)].
14. Khalapsis, A. Temporalnost i topologiya istorii. *Wayback Machine.* URL: https://web.archive.org/web/20260516142437/https://halapsis.net/granitsy-istorii-vo-vremeni-i-v-prostranstve [in Russian].
[Халапсис А. Темпоральность и топология истории. *Wayback Machine.* URL: https://web.archive.org/web/20260516142437/https://halapsis.net/granitsy-istorii-vo-vremeni-i-v-prostranstve (дата звернення: 21.01.2026)].
15. Avdieienko, Yu. & Bukhalo, O. Yak voiaky UPA konspiruvalys ta zhyly pid zemleiu. Pryklad rivnenskoho pidpillia. *Suspilne*. 14.10.2022. URL: https://suspilne.media/rivne/294838-ak-voaki-upa-konspiruvalis-ta-zili-pid-zemleu-priklad-rivnenskogo-pidpilla/ [in Ukrainian].
[Авдєєнко Ю., Бухало О. Як вояки УПА конспірувались та жили під землею. Приклад рівненського підпілля. *Суспільне*. 14.10.2022. URL: https://suspilne.media/rivne/294838-ak-voaki-upa-konspiruvalis-ta-zili-pid-zemleu-priklad-rivnenskogo-pidpilla/ (дата звернення: 29.01.2026)].
16. Potichnyi, P. & Shtendera, Ye. (Eds.). Litopys UPA. T. 28: Mariia Savchyn ("Marichka"). Tysiacha dorih (Spohady). Toronto; Lviv, 1995 [in Ukrainian].

[Літопис УПА. Т. 28: Марія Савчин («Марічка»). Тисяча доріг (Спогади) / відп. ред. Є. Штендера, П. Потічний. Торонто; Львів, 1995. 605 с.].

17. Zaiats, M. Pobut Romana Shukhevycha u pidpilli. Zi spohadiv osobystoho okhorontsia "Zenka". *Lokalna istoriia*. 18.10.2022. URL: https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/pobut-romana-shukhevicha-u-pidpilli-zi-spogadiv-osobistogo-okhorontsia-zenka/ [in Ukrainian].
[Заяць М. Побут Романа Шухевича у підпіллі. Зі спогадів особистого охоронця «Зенка». *Локальна історія*. 18.10.2022. URL: https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/pobut-romana-shukhevicha-u-pidpilli-zi-spogadiv-osobistogo-okhorontsia-zenka/ (дата звернення: 29.01.2026)].
18. Hrynyk, L.M. Povsiakdenne zhyttia ukrainskykh povstantsiv na Prykarpatti (1940—1950-ti rr.). (Doctoral diss. of the philosophical sci). Drohobych, 2023 URL: http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2940 [in Ukrainian].
[Гриник Л.М. Повсякденне життя українських повстанців на Прикарпатті (1940—1950-ті рр.): дис. ... д-ра філос. наук. Дрогобич, 2023. 269 с. URL: http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2940 (дата звернення: 21.01.2026)].
19. Serhiichuk, V. Ukrainskyi zdvyh: u 5 t. T. 3: Prykapattia. 1939—1955. Kyiv, 2005 [in Ukrainian].
[Сергійчук В. Український здвиг: у 5 т. Т. 3: Прикапаття. 1939—1955. Київ, 2005. 840 с.].
20. Bandera, S. Tretia svitova viina i vyzvolna borotba. Zakhidnia kontseptsiia politychnoi viiny z bolshevyzmom. *Naukovo-ideolohichnyi tsentr imeni Dmytra Dontsova*. 13.02.2016. URL: https://dontsov-nic.com.ua/tretya-svitova-vijna-i-vyzvolna-borotba-zahidnya-kontseptsiya-politychnoji-vijny-z-bolshevyzmom/ [in Ukrainian].
[Бандера С. Третя світова війна і визвольна боротьба. Західня концепція політичної війни з большевизмом. *Науково-ідеологічний центр імені Дмитра Донцова*. 13.02.2016. URL: https://dontsov-nic.com.ua/tretya-svitova-vijna-i-vyzvolna-borotba-zahidnya-kontseptsiya-politychnoji-vijny-z-bolshevyzmom/ (дата звернення: 29.01.2026)].
21. Ishchuk. O. & Nikolaieva, N. Stavlennia ukrainskoho naselennia do diialnosti OUN i UPA u 1943—1955 rr. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*. 2007. 11: 210-167 URL: https://uvr.in.ua/index.php/uvr/article/view/271/230 [in Ukrainian].
[Іщук О., Ніколаєва Н. Ставлення українського населення до діяльності ОУН і УПА у 1943—1955 рр. *Український визвольний рух*. 2007. № 11. С. 210—167. URL: https://uvr.in.ua/index.php/uvr/article/view/271/230 (дата звернення: 21.01.2026)].

Надійшла / Received 16.03.2026
Прийнята до друку / Accepted for publication 08.09.2026
Опубліковано / Published: 11.11.2026

Volodymyr DZOBAK
Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Doctoral Student,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
v.v.dzobak@gmail.com
https://orcid.org/0009-0003-2187-6554

TEMPORAL DIMENSIONS OF EVERYDAYNESS
IN THE UKRAINIAN UNDERGROUND (1946—1950)

This article examines the ways in which participants in the Ukrainian liberation movement in 1946—1950 experienced, organized, and made sense of time. Temporality is used as an analytical framework for reconstructing the everyday experience of the Ukrainian underground. The proposed approach allows us to view everydayness as a distinct mode of existence, shaped by prolonged secrecy, spatial isolation, constant danger, a lack of information, and an uncertain future. **Methodology** The study is based on a combination of approaches from the history of everyday life and temporality studies, employing methods of typological, synchronic, and diachronic analysis. This made it possible to trace the interconnection between the transformation of everyday life in the Ukrainian underground and changes in the international situation during the second half of the 1940s. **It is shown** that after the Great Blockade of 1946, a specific mode of everyday existence took shape, characterized by spatial isolation, a deferred experience of time, tense anticipation, and constant readiness for a change in the situation. Under these conditions, routine, discipline, religious practices, education, and informational contacts served not only organizational but also psychological and moral functions, sustaining the internal resilience of the underground community. **It is argued** that one of the main resources of resistance was the preservation of a vision of the future, while the ability to endure prolonged uncertainty gradually acquired an independent moral significance. This provides grounds for considering temporality not only as a way of experiencing time but also as one of the key dimensions of the functioning of the Ukrainian underground after the Great Blockade.

Keywords: *history of everyday life, temporality, experience of time, Ukrainian underground, OUN, UPA, everyday practices, expectations, moral resistance.*